

NAŠI ZAPISKI

Socijalistična revija.

XII. letnik

št. 1.

1920.

030023736

Vsebina:

Članki: Uvodnik. — ** Boji in trpljenje ogrskega proletarijata. — K. Kautsky: Sovjeti. — F. Albrecht: Misli k sodobnemu slovstvu. — Dr. K. Dobida; Marin Studin. — **Pregled:** Politika. Ogrska sovjetska republika. — O. Bauer: Osem mescev vnarje politike. — Volitve v zapadni Evropi. — **Socijalizem:** Socijalistični pokret v Češkoslovaški. — Socijalizacija premoga v Nemški Avstriji. — O. Bauer: Pot k socijalizmu. — **Gospodarstvo:** Gospodarski razvoj Japonske med vojno in njene socijalne prilike. — Bogastvo Alzacije-Lorene. — Produkcija črnega premoga v Nemčiji. — Trgovska mornarica Nemčije in versajlski mir. — **Kultura:** Ignacij Borštnik.

Vsem naročnikom „Demokracije“

javljamo, da bo odslej izhajala mesto „Demokracije“ socijal. revija

„Naši zapiski“

ki stanejo celoletno K 30.—, polletno K 15.—, četrletno K 7 50. Posamezna številka stane K 3.—. Prvo številko pošljemo vsem dosedanjim naročnikom „Demokracije“. — Vsled tiskarskega štrajka nam ni bilo več možno izdati pravočasno zadnje številke, vsled česar smo zaključili lanski letnik, ki ga zaračunamo naročnikom po K 10.—. Naročniki, ki so poravnali celoletno naročnino, bodo dobili odvišne vsote zaračunane na račun „Naših zapiskov“. Revija bo izhajala koncem vsakega mesca.

Odgovorni urednik Milan Lemež. — Lastnina in založba „Slovenske socijalne matice“ v Ljubljani, r. z. z. o. z. — Tiska tiskarna Makso Hrovatin.

V Ljubljani, meseca januarja 1920.

Z izbruhom svetovne vojne je stopilo človeštvo v dobo revolucij. Svetovna vojna sama predstavlja revolucionaren pokret prve vrste.

Razvoj kapitalizma je poleti 1914 došel tako daleč, da kapitalistični razred ni bil več v stanju, da obvlada produktivne sile, ki jih je razvila kapitalistična družba tekom desetletij. Te produktivne sile so se uprle obroč kapitalistične organizacije. Pritisk svobodne konkurence je razgnal ta obroč.

Dočim je v pričetku kapitalističnega razvoja vladala in se udeleževala svobodna konkurenca neomejeno med posameznimi podjetji iste države, so polagoma vsled akumulacije kapitala podjetniki iste države eliminirali medsebojno konkurenco s pomočjo velikih interesnih organizacij pod vodstvom finančnega kapitala — nastali so karteli, trusti, koncerni. Industrijske države so se spremenile v ogromne kapitalistične organizacije in stopile so v medsebojno konkurenco. Razvil se je gigantski boj za surovine, živila in odjemalne trge. Kapitalistične države so stopile v dobo imperijalizma, pričel se je boj za kolonije, boj za zemljo. V tej dobi je ogromno narasla gospodarska in politična moč Nemčije, ki je lahko konkurirala s celim svetom, dohitela Anglijo in postala nevarna vsem industrijskim državam. Koncentrični pritisk od vseh strani, pomanjkanje primernih kolonij in ekskluzivna kolonialna politika industrijskih držav, zlasti Anglije napram Nemčiji pa je povzročila, da je postala le-ta agresivna.

Agresivnost Nemčije in njena gospodarska premoč sta dali povod nadaljni koncentraciji kapitalistične organizacije. Industrijske države so se združile v interesne skupine. Nastale so zveze Francija — Rusija — Anglija na eni in Nemčija — Avstrija na drugi strani. Konkurenčni boj se je zenoč, prešel je na politično polje. Ta boj je moral končno dovesti do akutne krize.

Kapitalistični razred v zadnjih letih ni več obvladal produktivnih sil, katerih gonilna moč sta svobodna konkurenca in proletarijat. Oprijel se je militarizma in marinizma, ker je upal s temi sredstvi obvladati razvoj in ustvariti z njimi preventivno sredsivo proti izbruhu krize. Ali ravno to večno oboroževanje je moralo dovesti do izbruha — do svetovne vojne. Naravno je, da je dala povod k izbruhu in sicer samo povod, agresivna Nemčija.

Svetovna vojna je pospešila razvoj proletarijata. S tem da je kapitalistični razred vrgel neštete množice vojaštva na fronte v svrhu medsebojnega uni-

čevanja in koncentriral vse življenje ljudstva na vojno, so se proletarijatu odprle oči. Spoznanje se je usililo samo od sebe. Trpljenje in umiranje na bojiščih, pomanjkanje v zaledju, politični pritisk in vojaška diktatura ni mogla iti brez sledu mimo uniformiranega proletarijata. Ti momenti so morali uplivati na njegovo razpoloženje, na njegovo mišljenje in čustvovanje. Ker so se pojavili ti momenti najhuje v Rusiji, je ruski proletarijat prvi dvignil splošen punt in razgnal armado, ki je stala v službi zapadno-evropskega in ruskega kapitalizma. Od tu se je potem širilo spoznanje v avstrijsko in nemško armado, dočim se proletarijat antante, zlasti pa Amerike drami šele po končani svetovni vojni.

V Rusiji je nastopila že takoj ob izbruhu vojne smer, ki je zavestno stremela za tem, da uniči vojaško moč armade in omogoči revolucijo v deželi. Ko se je pričel proces razkroja, so ga bolševiki, pristaši omenjene smeri izrabili v revolucionarne svrhe. Poslužili so se razkrojevalnih sil in jih uravnali v pozitivno smer revolucionarnega dejanja. Iz ostankov caristične armade in iz vojnih ujetnikov Nemčije in Avstrije so ustvarili revolucionarno organizacijo rdečih gard, ki so postale najvažnejši instrument proti pojavom protirevolucije. To je bila ena najženjalnejših potez, ki jih je napravila bolševiška manjšina. Na tem temelju je bilo možno upostaviti diktaturo skupine, prežete dalékovidnega koncepta komunistične organizacije, ki je znala izrabiti v to svrhu zgodovinsko dane okoliščine ruske družbe. Prirodna Rusija, vzgojena v duhu carizma je bila kot ustvarjena za diktaturo, ker široke ljudske plasti niso bile še vzgojene v duhu zapadno-evropskega demokratizma in parlamentarizma.

Druga velika poteza bolševizma je bila, da je uničil staro fevdalno-meščansko državno organizacijo in postavil na njeno mesto popolnoma novo organizacijo v spoznanju, da meščanska državna organizacija ne more služiti socialni revoluciji proletarijata. Uvedli so sovjetski sistem, ki se je praktično že obnesel pri revolucionarni akciji ruskega proletarijata leta 1905 in ki je uveljavil načelo direktnega zastopstva. Sovjetska republika je vnanji izraz nove državne oblike kot jo je ustvarila socialna revolucija in prehodna razredna diktatura proletarijata v Rusiji.

V narodnostnem oziru je priznal bolševizem najdalekosežnejšo pravico samoodločevanja vsem narodom na ozemlju bivše caristične Rusije, Posledica tega je bila, da so se ti narodi začetkoma popolnoma odcepili od sovjetske Rusije in stvorili svoje lastne države. Danes pa se ta ozemlja zopet približujejo Moskvi, uvajajo sovjetski državni sistem in tvorijo skupaj veliko federativno zvezo svobodnih sovjetskih republik. S tem je bolševizem pokazal smer in način, kako proletarijat rešuje narodnostne probleme. Rusija je danes na delu, da pokaže svetu prve konture brezrazredne socialistične družbe.

Velike razvojne smernice kapitalistične družbe, ki sta jih razkrila Marx in Engels v svojih klasičnih delih in ki so dale svetovnemu, zlasti pa ruskemu proletarijatu idejno podlago, so postale izhodišče za ogromno gibanje osvobojenja človeštva izpod jarma zasebne lastnine na zemlji in drugih produktivnih sredstev. Metode so bile dvojne.

Zapadno- in srednje-evropski proletarijat, ki je stal pod uplivom idej meščanske demokracije in parlamentarizma, je ubral v svojih organizacijah in

pri svojih akcijah pot reformizma. Edino njegovo revolucionarno sredstvo je bil štrajk. Marksizem je ostal zanj le teorija, doktrina, praksa pa je bila proletarsko meščanska, uveljavljala se je v mezdnih bojih in v socialni politiki. Teoretično je vodila v revizionizmu in socialni patrijotizmu, ki je imel za posledico bratomorni boj proletarijata in konec druge internacionale.

Druga smer je bila revolucionarna v tem zmislu, da je odklanjala pozitivno delo v meščanski družbi in z meščanskim razredom. V praksi je negirala meščansko državo. Svoje delo je osredotočila v revolucionarni vzgoji in organizaciji proletarijata, ki je poklican, da izvrši svoje zgodovinsko poslanstvo s tem, da uniči meščansko družbo in ustvari brezrazredno socialistično družbo. Ta smer je delala na to, da uniči meščansko državo. Praktično se je to pokazalo zlasti ob izbruhu svetovne vojne, ko so zastopniki te smeri odrekli državi kredite v Srbiji, Rusiji, Bulgariji, Nemčiji in Italiji. V tej negaciji države v najkritičnejšem momentu je prišla do izraza revolucionarna mentaliteta. Organizirano je nastopila ta smer na kongresih v Zimmerwaldu in Kienthalu. Levo krilo zimmerwaldovcev se je postavilo na stališče, da je na razvalinah meščanske družbe postaviti socialistično družbo. To krilo so tvorili ruski bolševiki in levica socialnih revolucionarjev.

V Rusiji je zmagala revolucionarna smer, ki je pokazala svetovnemu proletarijatu pot k socializmu iz teorije k dejanju.

Vsako dejanje pa je že samo po sebi najsilnejše propagandno sredstvo. Sila te propagande pa se še poveča, če jo zavestno širimo. To je storil bolševizem med ujetniki Avstrije in Nemčije, ki so po Brest-Litovskem miru, po tem navideznem najhujšem ponižanju Rusije, zanesli ideje revolucionarnega socializma v srednjo Evropo in tu pomagali pri razkroju meščanskih armad. Pri nadaljnem poteku revolucionarnega gibanja pa se še niso mogle obnesti ruske revolucionarne metode v srednji Evropi, ker so manjkali idejni in zgodovinski predpogoji, ker je bila srednja Evropa brez gospodarskih rezervoarjev in ker so stale na mejah intaktne antantne armade. Vsled tega je ostala srednja Evropa začasno pri politični revoluciji, za katero je ustvarila svetovna vojna idejne in zgodovinske predpogoje.

V Nemčiji se je uveljavil reformni socializem, ki s pomočjo ostankov cesarske armade s silo potlači vsak revolucionaren pokret. Zvest svojim idejam stremi za tem, da parlamentarnim potom pretvori meščansko družbo v socialistično. V nacionalnih državah na ozemlju bivše monarhije pa se je uveljavila nacionalna ideja. Ideje reformnega socializma in nacionalizma sta ona barijera, pred katero so se začasno ustavile ideje Ruske Revolucije v srednji Evropi. Drugačno je danes stanje v zapadni Evropi, kjer stoji skoro večina proletarijata pod uplivom ruskih idej. Te ideje danes pronicajo tudi v proletarijat Amerike in v kolonialna ljudstva Azije in Afrike.

Vprašanje je, ali izbruhne v bližnji bodočnosti socialna revolucija v ostali Evropi in Ameriki. Največ predpogojev za izbruh revolucije je danih v Ameriki z njenim ogromnim kapitalističnim razvojem, z njenimi nešteti delavskimi bataljoni in z njenim bogastvom na živilih in surovinah. Neodvisna in neranljiva od vseh strani ter ogromna v svojem obsegu je poklicana k

revolucionarnim dejanjem. Manj pripravna je Anglija, ki je odvisna od svojih kolonij, ki narekujejo angleškemu proletarijatu konservativno, preračunjajočo politiko, zavarovano z najrazličnejšimi kavtelami, še manj pripravna pa je za revolucijo Nemčija in ostala srednja Evropa iz razlogov, kot smo jih omenili zgoraj. Proletariat malih narodov pa še celo ne pride v poštev, da bi sam užgal bakljo revolucije, da bi postal gonilna sila revolucije. V revoluciji odločujejo velike mase in obsežna ozemlja. To je temeljni predpogoj za vsako revolucijo, ki naj odločujoče upliva na človeške družbe.

Druga možnost za revolucionarni pokret v ostalem svetu je dana s tem, da poseže vmes Rusija sama. Verjetno je, da v bližnji bodočnosti zamese s svojo rdečo gardo socialno revolucijo preko Poljske in Rumunije v Nemčijo in ostalo srednjo Evropo. Če se to zgodi, bodo posledice nedogledne.

Pa tudi če Rusija ne nastopi z ognjem in mečem in se zadovolji z mirno propagando in z utrditvijo notranje organizacije, bo kljub temu revolucionirala kapitalistično družbo ostalega sveta. Socijalistični in kapitalistični družabni red ne moreta obstojati mirno drug poleg drugega in to že radi tega ne, ker je poslednji že v razsulu.

Svetovna vojna je izpodkopala temelje kapitalističnega družabnega reda. Izpodkopana so tla neomejeni zasebni lastnini na produkcijskih sredstvih, denarno gospodarstvo je v razsulu, nastala je popolna dezorganizacija v svetovni trgovini in nepregledna gospodarska kriza, proletarijat je v stanju večnih puntov, poklican je, da izvrši svojo zgodovinsko nalogo, postane element socialne revolucije in ustvaritelj nove, socialistične družbe.

Socijalistične družbe ni možno upeljati z reformami in s parlamentarnimi metodami. Socijalizem potrebuje nov temelj družbe. Tega pa more ustvariti samo revolucija. Instrument te revolucije je industrijski in kmetijski proletarijat, ki je poklican, da razruši kapitalistični družabni red in kapitalistično razredno državo in da na razvalinah organizira novo družbo.

I. m.

Boji in trpljenje ogrskega proletarijata.

Ni je dežele v celi Evropi, kjer bi bili delavci — kmetiški in industrijski — tako zaslužnjeni in tako izkoriščani kot je bilo to na Ogrskem. Vladajoči razred — veleposestniki, finančni kapital in uradništvo — je imel neomejeno pravico do izkoriščanja in tlačenja delavcev.

Od 18 milijonov prebivalstva je imelo na Ogrskem le 750.000 moških volilno pravico. Pri zadnjih splošnih volitvah je od teh volilo le 500.000 volilcev. Ta pol milijon volilcev je odločeval o usodi celega ljudstva. Boji delavcev za volilno pravico so znani. Na Ogrskem samem je bilo več splošnih štrajkov in demonstracij za volilno pravico kot v vseh drugih deželah cele Evrope skupaj. Vse zaman. Ogrski delavci si niso mogli izbojevati svoje pravice, ker vladajoči razredi niso hoteli niti pičice odstopiti od svojih pravic. Na Ogrskem so vladale do izbruha vojne uprav ruske razmere. Teptani razredi niso imeli ne

volilne pravice, ne svobode združevanja, ne pravice zborovanja, ne pravice štrajkanja, ne svobode tiska — bili so brez vseh pravic. In življenski pogoji delavcev? Industrijski delavci so si mogli kljub svojim strokovnim organizacijam priboriti le čisto malenkostne mezde. Bile so to v pravem pomenu besede gladne mezde. Cene živil in drugih potrebščin pa so bile že pred vojno dosti višje kot na Dunaju, v Berlinu ali v drugih evropskih mestih.

Kmetiški delavci pa so v vsakem oziru živeli še v slabšem stanju. Mezda kmetiškega delavca je znašala dnevno K 1'20 do K 1'50 za 12—14 urno delo; delal je letno 200 do 220 dni. Kmetiški delavci so bili še mnogo bolj brezpravnih kot industrijski delavci, oni sploh niso smeli ustanavljati svojih organizacij. Zborovanja kmetiških delavcev ali rudarjev so bila sploh prepovedana, pozaprli so morebitne govornike, pozaprli udeležence.

Ruske metode so obrodile tudi svoj sad. Ljudstvo politično ni bilo šolano, vsled krivde vsakokratne vlade ni bilo deležno nazornega nauka o demokraciji, parlamentarizmu in organizatorni samoupravi, napolnjeno je bilo z maščevanjem in sovraštvom proti tlačiteljem, proti vladajočim razredom, proti vsakokratnim vladam in čakalo je hrepeneč prve prilike, da da polnega duška zatajenemu sovraštvu.

Pod temi okolnostmi je izbruhnila l. 1914 vojna. Na dan vojne napovedi je bilo razglašeno izjemno stanje, postavili so vojna sodišča in tako so vzeli delavskemu razredu še tisto drobtino pravic, ki si jih je s težavo priboril. Industrijska podjetja so dobila naročila v milijonskih vrednostih, vojni dobiček je bil ogromen, delavcem pa so plačevali pod varstvom izjemnega stanja še nižje mezde kot v miru, kljub temu, da so naraščale cene življenskim potrebščinam.

Podjetniki so izdali parolo, delavec naj bo vesel, da mu ni treba iti na fronto, on naj dela za mezdo, ki mu jo določa podjetnik. Vsaka mezdna zahteva, vsako gibanje za izboljšanje položaja delavcev je dobilo za odgovor zapiranja in preganjanja. Zaupnike so trumoma pošiljali k vojakom. Delavci so pod temi razmerami težko trpeli, vendar si niso mogli pomagati, naraščalo je samo sovraštvo in maščevalnost od dne do dne.

Ko je postal položaj vsled naraščajočih cen za živež že popolnoma nevdržan, so obupani delavci izgubili potrpljenje. Kljub izjemnemu stanju, kljub vojnim sodiščem so vedno česče izbruhnili štrajki. Vojno ministrstvo, vojaško poveljstvo, vlada in policija so se vedno postavili na stran podjetnikov, štrajki so se često končali s krvavimi boji. Ta doba je bila junaški boj ogrskih industrijskih delavcev. Končno so ti nemiri prisilili podjetnike, da so priznali delavcem višje mezde. Ustanovili so pritožne komisije, ki so polagoma urejevale mezde.

Vsled ogromnega vtisa ruske revolucije so postali delavski nemiri še živahnejši. Mezdni boji so sledili drug drugemu. Izbruhnili so velikopotezni politični štrajki kot n. pr. 8. junija 1917, ko se je morala umakniti Tiszova vlada. Sledila ji je Esterhazyjeva vlada s programom volilne reforme. Stranka veleposestnikov pa je tako dolgo sabotirala, dokler tudi ta načrt ni padel.

Leto 1918 je popolnoma razbrzdalo politično gibanje delavstva. V tem letu je imelo ogrsko delavstvo do oktobrske revolucije tri velike boje.

19. januarja je izbruhnil splošni štrajk proti mirovnim delegatom na Brest-Litovski konferenci in za mir. Štrajk je trajal tri dni. Vse delavnice so mirovale. Kljub vojaškim pripravam so zapustili delavci delo v vseh podjetjih, rudnikih in industrijskih delavnicah. Ogrsko delavstvo, združeno z avstrijskim oziroma dunajskim, ni moglo prodreti s svojimi zahtevami, politični štrajk pa je mase zelo zrevolucioniral.

Dva meseca pozneje je pričel en del kovinarjev gibanje za osemurni delavnik. Na ukaz vlade, oziroma takratnega ministra za trgovino Szterenyja so podjetniki zaprli vse svoje obrate, delavce so vrgli na cesto, izprli so 75.000 delavcev. Vlada, vojaštvo in policija so se zavzeli za stvar vojnih dobičkarjev in podjetnikov. Izpor je trajal osem dni. Delavci so morali vsled pritiska vladajoče druginje in vsled glada zopet pričeti z delom in sprejeti sramotne delavne pogoje. Sistem zaupnikov so po vseh obratih odpravili. Na stotine delavških zaupnikov je moralo k vojakom. Vlada in podjetniki so zopet enkrat udarili najbolj revolucionarni del delavstva in največjo strokovno organizacijo.

Vojni dobičkarji so upali, da je ta poraz končno za dolgo dobo popolnoma uničil delavsko gibanje. Delavci pa so bili tako ogorčeni, bili so po pravici tako nezadovoljni, da so po tem trenutnem porazu kmalu zopet morali pričeti z novim velikim gibanjem. S slepoto udarjena vlada ni vedela, da je navidezni poraz mase zrevolucioniral in podžigal k vedno novim naporom.

Nekaj tednov pozneje je izbruhnil štrajk livarjev v državnih strojnih tovarnah. Med tem štrajkom je orožništvo streljalo na štrajkujoče, na tovarniškem dvorišču so bili štirje delavci usmrčeni. Delavci cele tovarne so vsled tega ustavili delo in zahtevali odstranitev orožniškega poveljnika. Vlada je odklonila zahtevo, nato pa so pričeli že tistega dne popoldne štrajkati vsi kovinarji v Budimpešti in naslednjega dne, 21. junija je bil proklamiran splošni štrajk za celo Ogrsko. Za vodstvo štrajka je bil takrat prvič izvoljen delavski svet, ki je sestavil delavske zahteve. Zahtevali so odstranitev orožniškega poveljnika, splošno volilno pravico in takojšni mir.

Štrajk je trajal osem dni. Ustavili so se vsi obrati, celo cestna železnica. Vlada je hotela porabiti priliko, da končno obračuna z delavskim gibanjem. Začeli so trumoma z zapiranjem. Zaprli so zaupnike, voditelje strokovnih organizacij, del političnega vodstva; mislili so, da bodo s tem terorjem povzročili konec štrajka. Takratni minister za trgovino Szterenyi je izjavil v parlamentu, da bo gibanje »pohodil« in da je vse ukrenil, da bo mogel to izvršiti. Vojaštvo in policija sta zopet enkrat vršila biriško delo. Državne tovarne so trumoma vrgle delavce na cesto. Vse so ukrenili, da bi popolnoma potlačili delavsko gibanje.

Po osemdnevnem boju je delavski svet sklenil, da konča z bojem. Delavci so se povrnili v obrate, toda sovraštvo in maščevalnost sta ogromno narastla.

Delavci so izgubili vsako zaupanje v zakone in demokratične naprave. Zahtevali so samo akcije v masah, s pomočjo katerih bi se lahko maščevali

nad sramotnimi dejanji vlade in podjetnikov. Opustili so vsako upanje, da bi dosegli volilno pravico demokratičnim in parlamentarnim potom. Gospoda Tizsa in Wekerle sta po tem štrajku dosegla v parlamentu volilni zakon, ki je pustil zopet večino delavstva brezpravnega.

Ogorčenje delavstva je bilo nepopisno. Strokovni voditelji so imeli polno dela, da so zadržali izbruhe upravičenega ogorčenja. V tem stanju je živelo ogrsko delavstvo ob polomu monarhije.

Meseca oktobra so postali nemiri v posameznih obratih in rudnikih od dne do dne očitnejši. Delavci so prirejali zborovanja na fabriških dvoriščih, celo v državni fabriki in popolnoma odkrito so demonstrirali za mir. Po 20. oktobru so se že pojavljali javni shodi, na katerih so bile sprejete revolucionarne resolucije.

Dne 31. oktobra je bilo vse zrelo za revolucijo. V 24 urah so si delavci na mah osvojili vse politične pravice, ki so jim jih stoletja odrekali. Zmagala je politična revolucija.*

Karl Kautsky :

Sovjeti.

Sovjetska organizacija je plod ruske revolucije iz leta 1905. Proletariat je takrat nastopil v masah; v to svrhu pa je potreboval primerno organizacijo. Tajne organizacije socialnih demokratov in socialnih revolucionarcev so obsegale nekaj stotin članov in imele upliv le na nekaj tisoč delavcev. Caristični absolutizem ni dopuščal velikih političnih in strokovnih organizacij. Edine velike organizacije delavcev ob izbruhu revolucije so bile one, ki jih je ustvaril kapital sam: posamezni obrati. Ti so postali organizacije boja proletarskih mas. Vsak obrat se je spremenil iz torišča materijelne produkcije v torišče politične propagande in akcije. Delavci vsakega obrata so se združili, izvolili iz svoje srede delegate, ki so se združili v svet delegatov — v sovjet. Menševiki so bili oni, ki so dali povod za to tako važno gibanje. Ustvarjena je bila tako oblika proletarske organizacije, najobsežnejša izmed vseh, ker je obsegala vse mezdne delavce. Omogočila je silne akcije in v zavesti delavcev je zapustila globok vtis. Ko je meseca marca 1917 izbruhnila druga ruska revolucija, je takoj zopet nastala sovjetska organizacija. In tokrat od prve revolucije narasli zrelosti proletarijata odgovarjajoče na višji stopinji. Sovjeti iz leta 1905 so ostali lokalne organizacije, omejene na posamezna mesta. Sovjeti iz leta 1917 pa niso bili samo številnejši, ampak so stopili tudi v ožjo medsebojno zvezo. Posamezni sovjeti so se združili v večje skupine in te so se zopet sklopile v organizacijo, obsegajočo celo državo. Organi te organizacije so postali vseruski sovjetski kongresi, ki so se vršili od časa do časa in stalen osrednji izvrševalni odbor.

Že danes se more ozirati sovjetska organizacija na veliko in slavno zgodovino. Čaka jo pa še silnejša in to, ne samo v Rusiji. Povsodi se kaže,

* Prevod iz brošure: *** Entstehung und Zusammenbruch der ung. Rätediktatur. Sozialistische Bücherei. Heft 14. Wien 1919.

da napram ogromnim silam, s katerimi gospodarsko in politično razpolaga finančni kapital, odrečejo dosedanje metode gospodarskega in političnega boja proletarijata. Ne gre, da bi te metode opustili, za normalne čase so neobhodno potrebne; včasih pa se pojavljajo naloge, katerim ne morejo zadostiti, ker obeta uspeh samo združitev vseh političnih in gospodarskih sil delavskega razreda.

Ruska revolucija iz leta 1905 je prodrla z idejo generalnega štrajka, ki jo je postavila nemška socialna demokracija. Strankin zbor nemške socialne demokracije iz l. 1905 je to idejo priznal. Oni iz leta 1906 je skušal odstraniti občutljivosti in bojzani strokovnih uradnikov. O generalnem štrajku je sklenil strankin zbor naslednje:

»Kakor hitro spozna strankino vodstvo, da je dana potreba političnega generalnega štrajka, ima stopiti v zvezo z generalno komisijo strokovnih organizacij in ukreniti vse predpriprave, ki so potrebne, da se akcija uspešno izvede.«

Po vseh izkušnjah, ki jih imamo z generalnimi štrajki, vemo danes, da je bil ta sklep temeljito zagrešen. Predvsem radi tega, ker je generalni štrajk tem uspešnejši, čim bolj nepričakovano in s spontano hipnostjo izbruhne iz gotove situacije. Če ga pa odrede strankine in strokovne oblasti po predhodnem sporazumu, je treba obširnih predpriprav, ki morejo onemogočiti vsak uspeh.

Temu pa se še pridružuje dejstvo, da strokovna birokracija vsem velikim spontanim akcijam vedno bolj nasprotuje. Strokovne organizacije so neobhodno potrebne. Proletariat je tem močnejši, čim večje je število članov in čim večja so denarna sredstva njegovih strokovnih organizacij. Obširne in trajne organizacije z velikimi sredstvi pa niso možne brez trajne in izšolane uprave t. j. brez birokracije. Strokovna birokracija je ravno tako nepogrešljiva kot strokovne organizacije same. Ima svoje senčne strani ravno tako kot jih ima parlamentarizem ali demokratizem, ostane pa ravno tako mirogiben kot ta dva za osvoboditev proletarijata.

S tem pa ni rečeno, da se morajo priznati vse zahteve strokovne organizacije. Ograničiti jo je na to, kar je njena prva naloga in pri čemur je ni možno nadomestiti, t. j. na upravljanje strokovnih fondov, na delovanje pri razširjanju organizacije in na dajanje nasvetov delavcem pri njihovih bojih. Toda ona ni sposobna za vodstvo onih ogromnih bojev mas, ki postajajo vedno bolj znak časa. Strokovničarji in parlamentarci morejo sicer tukaj vsled svojih izkušenj in svojega znanja uspešno sodelovati, pravo vodstvo pa bo vedno bolj pripadlo obratnim zastopstvom t. j. delavskim svetom. V raznih deželah izven Rusije, tako n. pr. v Angliji so take ustanove (shops assistants ali shops stewards) igrale v bojih mas že veliko ulogo poleg strokovnih organizacij.

Sovjetska organizacija je torej eden najvažnejših pojavov naše dobe. V velikih odločilnih bojih med kapitalom in delom katerim se bližamo, utegne imeti ta oblika organizacije odločilno važnost.*

---

* Izvleček iz brošure Karl Kautsky: Die Diktatur des Proletariats 1919, IV. izdaja str. 31 iz poglavja: »Die Sowjetrepublik.«

Misli k sodobnemu slovstvu.

V devetnajstem stoletju so se rodili Evropi veliki proroki kakor Tolstoj in Zola. Tudi svoje demone, mrke in silne, je spočela tedanja umetniška Evropa; Rusija jih je, kot pravi Dostojevski, imela dvoje: Lermontova in Gogolja. In mrki razkrajajoči duh Strindbergov, ali ni v njem nekaj demonskega? In veliki Dostojevski sam, ta najpresenetljivejša igra prirode, ta najveličastnejša sinteza duha in srca? Vanj se je izlila vsa doba: bil je prorok in demon.

Moderna doba pa, se zdi, ne spočenja več prorokov niti demonov. Rodila je sicer mesijanstvo, to neskončno pofinjeno preroško intuitivnost, ki se že vsa kreta v mističnem in vizionarnem in zatorej ni dosegljiva povprečnemu nivoju duha sodobnega človeštva, na katero mora apelirati prorok-videc; nemara je to mesijanstvo predstopnja novega proročanstva, kakor je bil Janez Krstnik predhodnik Jezusov. Naš predvojni čas je spočel tu li satanizem, to poslednjo onemoglo konsekvenco vsega demonskega; spočel naturalizem, verizem, eternizem — pa saj so bili vse to samo nazivi za ista stremjenja: iskanje novega realizma, novih, neodkritih, nepotvorjenih vlaken, ki prepletajo misterij življenja. Iz duha modernega človeka, naveličanega oboževanja trhle sodobnosti ter mrtve preteklosti in večnega homogenega ponavljanja v poeziji in umetnosti, se je rodil futurizem. Baklja je, ki hoče sijati duhu v temo, ki se mota za daljnimi horiconti, utrinek, ki se je vžgal iz lobanje, a še ni našel poti do človeške duše. In kot se bo morda iz mesijanstva rodil v neznani dobi svetu novi silni prorok, tako bo vzniknil iz futurizma in dinamizma človeštvu novi demon.

Čas pa, v katerem živimo, signalizira silna negotovost. Nastopila je kriza, kakršne še ni utrpelo človeštvo. Ne samo, da je bila pol desetletja zasužnjena naša telesna osebna prostost, da služi »splošnim interesom«¹ trenutka in ubita svoboda vesti, celo duh, ki mora biti suveren in visoko nad slehernim nasiljem, je bil kakor ujet in ohromel od strašnih agonističnih delirijev in borb, v kateri se je kosala preteklost z bodočnostjo, starodavni, podedovani predsodki z novimi naziranjmi, človeštvo s strojem, ki mu je samo vdahnilo življenje in neznane moči, da je postalo nazadnje nebogljen suženj njegov.

In tako smo doživeli veliki razpad! Razpadla so tisočletna carstva, z njimi razpada tisočletna kriva vera. Razpada do absurdnosti pritirani kult osebnosti in stopa na njegovo mesto kolektivizem in demokratizem, dasi največkrat danes še napak pojmovan, razpada sen privilegiranih narodov. In vsa zmaga »zmagovalcev«² se šibi danes na trhlih nogah kapitalizma. Vsa ta zmaga nosi v sebi kali razpada, kakor nosi poraz Rusije in Nemčije v sebi kali velike bodočnosti in kakor je v doglednem času obsojen v smrt svetovni kapitalizem kot vse, kar je privilegiranega in izjemnega.

Umetnost in slovstvo, doslej zvest oproda kapitalu in izjemnim stanovom, izraz in čestilec individua, zaznamuje že danes v tej prehodni dobi, polni

bolestnih krčov in zablod, kot najvernejši obrazovatelj svoje dobe, miselni in čustveni fluid tega svetovnega obrata, dasi danes o novi umetnosti še ni moči govoriti s šolsko nazornostjo. Zakaj umetnost potrebuje distanc in perspektiv. Vendar pa je zanimivo, da se že danes v moderni in hkrati reakcionarni (ker zmagoviti) Franciji snuje obramba proti takozvanemu miselnemu boljševizmu, ki v svojem jedru ne more pomeniti nič drugega nego preocnitev vseh vrednot. Na čelu te »obrambe« stoji reakcionarni romanopisec P. Bourget. Ta »obramba« si je postavila za cilj »vzpostavitev klasičnega duha v umetnosti pod okriljem zmagovite Francije«. Pod okriljem zmagovite, materialistično-imperijalistične Francije napovedujejo boj proti materialističnemu miselnemu boljševizmu, kot ga nazivajo.

Boljševizem — v svojem poslednjem pojmovanju, v svoji prvinski kali — pa je etos. Z začasno nadvlado najnižjega stanu, kot najbolj svežega, bodočnosti zmožnega in neoskrunjenega med stanovi, hoče boljševizem politično presnovati zločinsko-krivični socialni svetovni red v smislu družabne enakosti in skupnosti, poglobljene človeške zavesti in iskreno pojmovanega mednarodnega bratstva. Takšen je zame boljševizem v politiki; v znanosti, v umetnosti pa boljševizma ni. Zakaj umetnost, ki bi se udinjala kakršnikoli politični struji, idejni špekulaciji ali pa socialno-materijelnim borbam, bi zatajila svoje pravo bistvo in bi bila naposled zlagana in nepristna, prav tako kot je bila zlagana in potvorjena vsa tista strašna »vojna lirika« evropskih narodov. Bistvo vsake umetnosti tiči baš v tem, da se v nji kakor v retorti presnujejo vsa idejna in čustvena stremjenja, dobe v svoj prement in se v materiji kipa, v liniji slike, v zvoku simfonije, v ritmu epa oblikujejo izčiščena pred očmi množice.

Vsaka doba pa ima svoj osnovni ton, najglobljega v orkestru epohe. Ta osnovni ton je tisto, kar oplaja atmosfero sveta, ji daje barvo in usmerja miselni in čustveni razvoj človeka, ravna politične struje, dirigira gospodarsko-ekonomska naziranja ljudstev in je veliko kulturno netilo vsakemu narodu, njegovim vedi in umetnosti ter se najodkritosrčneje razodeva v njegovem slovstvu.

Ta osnovni ton naše dobe je velika borba za socialno bratstvo in prijateljstvo med narodi. V času socialnega nasilja in nacionalističnih zablod pa se pravi temu: punt in brezdomovinstvo. Reakcionarna povprečnost odklanja punt in pljuje na »brezdomovinstvo«, kakor odklanja in sovraži revolucijo in nasilen prevrat ter prepušča vse »mirnemu razvoju«, ne pomneč, da je v svojem bistvu vsaka iznajdba, vsako okritje negiranje prejšnjega, torej punt in revolucija. Umetnost pa je vedno puntarska in revolucionarna. Umetnost je vedno proroška znanilka tistega, česar ni, kar pride. Sodobna umetnost, najmlajša in nepriznana, je vsa oplojena s puntarskim in revolucionarnim osnovnim tonom naše dobe. V nji je širja gesta, drznejši zalet. V umetnost, ki je venela in hirala pred vojno in se izživljala v ekscesih umstvenih kombinacij in je umetnik svojo lastno ekscipijonelno osebnost slavil po božansko, se znova vrača zavest kolektivnega vstvarjanja. Ne vstvarjanja posa-

meznika, marveč vstvarjanja in doživljanja množice, kakor je nekoč ves srbski narod zapel ep o »Kraljeviču Marku« in je ves ruski narod doživel svoje »Bese« in svojo »Brate Karamazove«.

Iz te zavesti skupnega vstvarjanja, ki je najžlahtnejši plod sodobnih socialnih borb, se bodo ljudstvom in človeštvu rodili zopet njih proroki in demoni.

Dr. Karl Dobida:

Marin Studin.

Oni dan sem dobil v roke publikacijo »Skulpture« Marina Studina, nedvomno eno najzanimivejših in najoriginalnejših umetniških izdanj, kar jih je zagledalo beli dan v jugoslovanskem narodu. Okusno opremljeni album vsebuje sedmero fotografskih posnetkov po plastikah mladega kiparja, ki je bil pomladi razstavil zbirko svojih del v Jakopičevem paviljonu. Izšla je publikacija v založbi »Plamena« v Zagrebu, znanega hrvatskega polmesečnika. Pridejan je slikam zanosno pisan uvod kot nekaka navdušena apologija Studinove umetnosti. Umetnik je s svojimi deli zbudil nenavadno senzacijo in zanimanje, saj njegovo ustvarjanje bije v lice vsem konvencionalnim zakonom sodobnega umetniškega nazora.

Studin je še mlad, ne samo po letih, in zato revolucionar. Ko se je pokazal v Ljubljani, ga osuplo občinstvo ni vedelo kam vtakniti. To je njegova največja napaka, da ni tak, kakršni so drugi, da ga ni možno klasificirati, rubricirati. Njegova dela so bojevita, smela upornost je v njih in vsem je vtisnjen neizbrisni pečat modernosti. Človeka novo vselej osupne, če pa je to naravnost sovražno obstoječemu, potem pa ne ve, kako bi s svojo sodbo. Ljudje so izvečine konservativni in težko jim je podreti zgradbo svojih idej in naziranj. Zato je svet vedno ovira novih vstajajočih duhov, obenem pa ravno zato tudi njih pospeševatelj.

V zadnjih letih, pred in med vojno se je zgodil velik preobrat v umetniškem naziranju. Pojavljali so se novotarji in revolucionarji, množili so se od dne do dne in skoro so zavrgli še včeraj veljavne postave in si postavili sami svoj novi zakon. Ta poslednji korak bi označil s tem, da so ti učenci nove umetnosti spremenili bazo svojega svetovnega naziranja in zamenjali estetsko podlago svojega razmerja do opazovanja in ustvarjanja s filozofskim substratom. Hoteli so s tem zadati smrtni udarec materijalizmu, ki se je tako bohotno razvil iz impresionizma. Zato zahtevajo, da naj se človek ne trudi približati se umetnini s svojimi nedostatnimi telesnimi organi, ki ga vedno pripeljejo v zmoto in mu ne morejo odkriti tajnih svojstev vsake umetnine, temveč da naj razvija one še nepojasnene in neodkrite duševne energije, ki ga edine morejo usposobiti, da prodre do njenega bistva. V ti poslednji zahtevi tiči precejšen del mistike, ki so jo ti novotarji prevzeli obenem z bogatim simbolizmom od mnogobrojnih struj polpretekle dobe.

Ena pglavitnih napak te nove religije tiči v tem, da umetnost ni in ne more biti objekt umskega razmotrivanja, da v prvi vrsti deluje na čutnost

opozovalca, na njegov razum pa šele posredno. Kaj pa je notranji, globlji vzrok tega gibanja? Dejstvo, da umetniki vedno manj in slabše opazujejo naravo, da zato nanje zunanji svet ne napravlja tako krepkih dojmov, da bi jim mogli dati primerneга izraza. Zato iščejo drugod oporišča, da bi pokazali svojo premoč nad naravo. Pa tudi tista, za naš razdrapani čas tako značilna želja po originalnosti, izvirajoča iz negotovosti in nejasnosti o svojih močeh in vrednotah, zavaja mlade talente v krčevita prizadevanja in silovitosti, ki bi jim ostale tuje, da so se našli in premotrili svojo ceno. Zato ima njih ustvarjanje znak hotenega, iskanega in kljub zdravemu jedru prisiljenega. Stika z naravo ni več. Dejal bi lahko: literatura v umetnosti.

Tako je Studinovo delo.

Taka je sploh usoda najnovejše umetnosti. Z impresijonizmom se je začelo gibanje, da preide v ekspresijonizem in končno v odkrito sovražnost napram obliki sploh. Vsebina je vse. To je usodepolna napaka. Ti novotarji so izšli, da prekólnejo nekdanji materijalizem, toda zašli so še v hujšega. Ti evangelisti nove, čiste umetnosti, brez spon narave, so zamenjali pojma duh in razum in namesto, da so dali duhu, kar je njegovega, so povzdignili razum do čisto nezaslužene veljave in napravili iz umetnosti, ki naj oplaja in razveseljuje čustvo in srce človeštva, objekt špekulativnega umskega delovanja. Popolnoma so prezrli, da brez duše ni umetnosti. Gotovo je pa, da ta ideja, ki stvori najbrezobzirnejšo zmago materije nad duhom in je obenem samo ovinek napram prejšnjemu naturalizmu, fascinira človeka, posebno še umetnika, kajti s tem, da so hoteli dati umetnosti čisto filozofsko podlago, so jo dvignili po svojem mnenju in jo povišali na lestvici duševnih delovanj. Ti oznanjevalci umetniške pomladi so se predali golemu razumu, ki nikdar ni zmožen prodreti v one globine, kamor púsije edino le čustvo. Sicer so pa tudi čisto napačno začeli: namesto da bi ustvarjali oblike, ki so jih doživeli in ki bi izražale njih idejo, so se trudili, da abstraktnim pojmom, do katerih jih je privedlo samo čisto razglabljanje, podajo vidnega izraza. Iz tega izvira vse ono velikansko nesoglasje, ki ga opažamo pri njihovih delih.

Na razvoj mladega Studina je velikan Meštrovič odločilno vplival, vendar je bil ta globoki vpliv že spočetka poglavitno zunanjega, formalnega značaja. V notranjosti je ostalo Studinovo bistvo nedotaknjeno, samosvoje. Predvsem se je od svojega velikega rojaka učil oblikovanja, še več, herojskega poleta, ki je tako značilen zanj. Povzel pa ni silnega Meštrovičevega epičnega izraza, niti njegove klasično umerjene koncepcije. Meštrovič je ogromen v svoji nacionalni ekstazi, velik v širokih, junaških gestah svojih homerskih postav, čisto samorasel v trpkí lepoti in žlahtnem patosu svojih amaconskih teles. Studinove kompozicije so bile pa vselej prepojene s tragičnim zanosom, polne čustva, ki se bori za svoj izraz. Pri Meštroviču je vse silni ritem oblik in velikopoteznost razmerij, tu pa globočina izražanja, iskrenost njegova in vernost ideje. Dekorativno plat svojih skulptur je Studin še bolj poudaril, vendar ne v škodo celotnosti. V splošnem bi dejal, da njegovi kipi pričajo, da je njihov oče še mlad, še negotov samega sebe in da z impetuznostjo skuša prikriti

svojo neustaljenost. Kot modelérju mu pa, vsaj kolikor morem soditi po ilustracijah, ni kaj očitati.

Že v svoji prvi dobi je Studin hudo pretiraval, v čemur se tudi razlikuje od svojega mojstra. »Hrepenenje« je iskrena konfesija umetnika, ki je zlit v njo ves strah pred kelihom trpljenja in pa odločnost in vsa neupogljiva volja, ki vodi k uspehu. Čudovita spojitve nasprotnih elementov, kakor silna izpoved našega časa in njegove zbičane nervoznosti. »Madona mojega rodu« je čisto Studinova, slika boleti, onemogle in obupne, slika zlomljene moči in nekdanje plodovitosti. Vsa turobna tragedija pogaženega naroda je izražena v tem mrkmem, ugaslem obličju od kamna, z nenaravno zgrbančenim licem, vsa izsesana in ogoljufana materinska ljubezen je izklesana v teh materinskih, granitnih bokih. »Maščevanje« je kip, ki ne izpusti oči gledalca, ki so se bile vsesale vanj, tako globoko je zamišljen, tako mojstrsko je v tem namršenem čelu, prekipevajočem gneva in maščevalnosti, zgneten ves stoletni divji, neukročeni srd in nebrzdana želja po maščevanju. Kipar je skrivljenim obrvim in izrazitim žilavim rokam vtisnil tako gigantsko dinamiko, da se vsebina umotvora loči od njegove oblike in ostane samo še ideja, ki jo je kipar hotel vtelesiti, prosta vsake telesne peze.

Ilustracije so premajhne in vsled tega premalo jasne, da bi mogel izreči človek sodbo o umetniški kvaliteti »Kalvarije« in »Tragedije človekovega rodu«. Obe sta, prva še posebno, precej literarno vplivani in vsled kompliciranosti osnovne misli nejasni. Spadata pa vsebinsko še v prvo razdobje Studinovega delovanja.

Tudi »Usodo« je mogoče še prištevati k delom prve dobe, vendar že stoji tik ob meji. To izredno delo vsebuje že obilo elementov poznejšega Studinovega udejstvovanja, simbolika se poostruje, oblika postaja vedno manj bistvena, zato da napravi prostor idejnemu izrazu. Brezčutnost in slepa neizprosna dela iz tega kipa podoba one strašne, večne Usode, ki so ji celo Olimpijci podložni. V tem delu, ki izraža obilo notranjega bogatstva Studinovega, prehaja umetnik že v grotesknost, iz poudarjanja posameznosti izvira pretiravanje početka utemeljeno in potrebno, počasi pa postane neodvisno od zahtev celotnega sestava in pripravlja pot popolni ločitvi od spon naravnih vzorov, ki jo je dosegel v »Melodiji«. Z njo je umetnik nastopil svoj križevi pot.

Studina je njegova filozofska narava z neizprosno logiko privedla do najčistjšega ekspresionizma in do popolnega preloma z naravo. Že Delacroix je dejal, da so »tisti umotvori najlepši, ki izražajo čisto fantazijo umetnikovo«. Studin je bil vselej kontemplativen, značaj, obrnjen sam vase, notranja resnica mu je glavno, on ne podaja ljudi, niti svojih predstav o njih, temveč abstraktnim pojmom, pridobljenim potom duševnega delovanja daje telesno odelo. Zato se nam njegovi tvori kljub neoporečno lepim konturam zde nekam nejasni in neresnični, ker niso občuteni in česar umetnik ni doživel in preživel, tega nam ne more pokazati v podobi, ki bi nas mogla prepričati o resničnosti in dejanskem bitju svojih predlog. Kot je veliki bard Meštrovič pod težkimi dojmi svetovne drame odvrge ves svoj nekdanji patos in postal v svoji tehniki enostaven do primitivnosti, tako je tudi Studin še poglobil svoj način izražanja in dospel do kulta čiste linije in do povsem samobitne, na naravne vzore komaj še

spominjajoče forme. Če zadostuje lepoti igra linij samih, razpoloženje, ki ga vzbuja njih zavestno življenje, je ta kip lep. Kajti konture »Melodije« so tako ritmično ubrane in nežne, da je duševno razpoloženje, ki naj ga kip izzove v gledalčevi psihi, gotovo tako točno podano, da mora doseči svoj namen. Sicer je pa forma izgubila zanj vsako upravičenost, telesne oblike so mu postale samo nositeljice in simboli abstraktnih pojmov, ki jim hoče podeliti plastičnega izraza. Če so te njegove oblike podobne naravi ali vsaj skladne z njo, je nekaj povsem drugega in tu ne pride v poštev. Ostane pa odprto vprašanje, če je umetnik, ki ustvarja, upravičen, da posiljuje naravo in v koliki meri. Te meje vsaj, mislim, ne bo tako lahko z natančno gotovostjo določiti.

S svojimi zadnjimi deli je mladi umetnik zavestno zapustil izhajeno sled tradicije. Njegov pot gre »v celo, čist in nov.« Že to dejstvo samo nam ga dela simpatičnega in njegove kompozicije zanimivejše in vse lažje umljive. Kam ga privede pot, kdo ve? Prorokovanje je vedno nehvaležen posel. In pri umetniku, ki gradi s tako priprostimi sredstvi, je še tem težje spoznati, če se za tem primitivnim licem ne skriva le ubožstvo in neznanje. Studin je s svojimi starejšimi deli pokazal nemale kiparske zmožnosti.

Studin je še sredi v razvoju in v njem še kipi neizzorela mladost. Kadar se ustalijo ti kipeči sokovi, takrat bo odložil tudi vso mladeniško, tako razumljivo in upravičeno upornost, ki ga dandanes še zavaja v ekstese, da, skoro v karikaturu. Podal se je na nevarno cesto, ki je bila že tisočerin v pogubo, a zato bo slava uspeha tem večja. Iz srca bi želel, da ga bomto še kdaj zrli res velikega, vrednega naslednika svojega silnega rojaka in vselej tako smelega in tako samosvojega.

Pregled.

POLITIKA.

Ogrska sovjetska republika.

Eden najvažnejših političnih dogodkov v boju svetovnega proletarijata je zmaga antantnega kapitalizma nad ogrsko sovjetsko republiko v preteklem letu.

Tega dogodka se ni razveselila samo vsa antantina buržoazija, vzradostila se ga je tudi vsa buržoazija srednje Evrope, Rusije in Balkana, ker je videla v tem dogodku tudi začetek konca ruske proletarske republike. Ta spontana »mednarodna« radost buržoazije kaže, da se njeni interesi v posameznih državah in pri posameznih narodih medsebojno krijejo v eni točki, t. j. da ostane proletarec mezdni suženj

za vse večne čase in da ostane družba razklana v izkoriščevalce in izkoriščance.

Neposredno pred padcem Bele Kuna so se vršili na Duňaju razgovori med antantinimi misijami in med zastopniki ogrske sovjetske republike. Posledica tega razgovora je bila, da so sklenili budimpeštanski delavci, da nadomeste sovjetsko vlado s socialističnim ministrom, ker so zastopniki antante obljubili morebitni socialno demokratični vladi varstvo antante, zagotovili, da takoj ustavijo pohod rumunskih čet proti Budim-Pešti in da ukinejo blokado. Toda antanta ni izpolnila niti ene teh obljub.

Komaj je socialistično ministristvo prevzelo vlado, že ga je siloma odstranil habsburški pretendent s pomočjo nekaj

sto oboroženih policistov in oficirjev pod varstvom rumunske okupacijske oblasti. Antanta je sicer slavnostno izjavila, da ne more pripustiti, da bi vladal v Budim-Pešti kak Habsburgovec. Izginil je nato sicer Jožef Habsburški, ali na njegovo mesto je prišel njegov agent Fridrih s celim štabom monarhističnih ministrov in oficirjev.

Svetovna buržoazija dolži sovjetsko vlado v Rusiji in na Ogrskem grozodejstev, ki so jih učinile te vlade. In vendar se ta grozodejstva, izvršena v revolucionarni dobi skrijejo za onimi, ki so jih izvršili beli gardisti v Rusiji in Fridrihova vlada v Budim-Pešti, da ne omenimo grozodejstev ruskega carizma in grozodejstev angleškega militarizma v Indiji in v Sudanu. Fridrihova vlada je pustila pred očmi antantinih oblasti umoriti na tisoče nedolžnih ljudi, jih vreči v ječo in jih mučiti. Verodostojne vesti poročajo, da je bilo do konca septembra zaprtih okoli 50.000 ljudi in da je bilo dnevno na stotine ljudi umorjenih.

Fridrihova oseba je sicer v poslednjem času stopila v ozadje, ali s tem ni prenehala krvava diktatura. Kontra-revolucionarna, monarhistična vlada je ostala v svojem bistvu ista.

Budim-Pešta je danes gnezdo Habsburškega monarhizma in reakcije. Bela garda, ki jo je ustvaril Fridrih, nima samo namena, da služi kot sredstvo državljanske vojne, marveč ima tudi namen, da postane jedro monarhistične armade, ki naj zopet upostavi habsburško monarhijo. Monarhistično gibanje narašča v celi srednji Evropi. V Nemčiji postajata Hindenburg in Ludendorff junaka dneva, demonstracije za monarhijo se vrste po celi Nemčiji. Monarhistični elementi delujejo skrivoma na Češkem, na Dunaju, v Gradcu, v Jugoslaviji.

Modra internacionala in njena zaveznica, kapitalistična buržoazija sta na delu, da porušita revolucijo podonavskih narodov in da zopet upostavita fevdalno-kapitalistično podonavsko monarhijo kot eksploatacijsko ozemlje zmagovitega francosko-angleškega kapitalizma.

Ne pozabimo, da je šla antanta, zlasti pa Anglija v svetovno vojno, da uniči politično in vojaško moč Nemčije, da uniči njeno industrijo, njeno svetovno trgovino, da razkosa Turčijo in tako zapre pot Nemčiji preko Balkana v Bagdad in pred vrata Indije, srca angleškega imperija. Ni pa bilo stremljenje antante, zlasti pa ne stremljenje angleške konzervativne vnanje politike, da bi razkosala podonavsko monarhijo. To je hotela samo iztrgati iz zaveznitva Nemčije in upostaviti v monarhiji ravnotežje nacionalnih sil.

Antanta ni nikdar imela interesa na tem, da bi nastale na podonavskem ozemlju samostojne nacionalne države, o katerih je prav dobro vedela, da se bodo vse skupaj branile dedščine finančnih bremen bivše monarhije, še bolj pa seveda plačila kaške vojne odškodnine in da tudi nobena izmed njih ne bo kos takim plačilom.

Zato pa tudi nikdar nismo čitali v ekspozicijah antantinih državnikov ali pa v njihovih notah, da bi se bili zavzemali za neodvisne nacionalne države v podonavskem ozemlju, zlasti pa ne za jugoslovansko državo. Vsi ti ekspoziciji in note so vsebovali samo splošne izraze o osvobojenju podonavskih narodov, kar je razumeti v tem smislu, da so hoteli upostaviti v bivši monarhiji ravnovesje nacionalnih sil t. j. enakomerno udeležbo vseh narodov v monarhiji pri vladi.

Na obstoju novo nastalih nacionalnih držav na podonavskem ozemlju ima antanta le toliko interesa, v kolikor ji bodo služile v njene eksploatacijske svrhe. Antanta se skuša polastiti v novih državah vseh važnih sirovin in industrij, obvladati bo skušala trg s svojimi produkti. Predvsem pa gre njeno stremljenje za tem, da izrabi te države v boju proti ruski sovjetski republiki, ki je najnevarnejša nasprotnica zapadno-evropskega kapitalizma. V tem oziru se hoče zlasti posluževati slovanskih držav v imenu »slovanske ideje«.

Ako promatramo ogrske dogodke s teh vidikov, si moramo postati svesti dalekosežne nevarnosti, ki preti svo-

bodnemu razvoju srednje-evropskih narodov, zlasti pa proletarijatu s strani fevdalno-kapitalistične alijanse. Ta nevarnost je tem večja, ker se imajo boriti srednje-evropski narodi v svojih novih državah z ogromnimi težkočami.

Omajani so vsi gospodarski temelji. Dolgotrajna vojna blokada je izčrpala vse zaloge živil in sirovin. Srednja Evropa je živela že par let iz rok v usta. Glad in ponianjkanje vladata med ogromno večino prebivalstva. Raztrgane so stare gospodarske vezi enotnega podonavskega ozemlja, pretrgane so stare prometne žile. Ogromne so notranje upravne in organizacijske težave.

Vse te slabosti izrablja reakcija v svoje namene. Edini stražnik v tem boju je danes razredno zavedni proletarijat. Vsak poraz enega dela tega proletarijata pomeni zmago reakcije in korak bliže k novi sveti alijansi.

V eminentnem interesu proletarijata je, da varuje pridobitve narodnega osvobojenja podonavskih narodov kot nujni člen v razvoju produktivnih sil, ki nujno vodijo k razkroju kapitalistične družbe, k socialni revoluciji in končno k uničenju vseh nacionálnih meščanskih držav. Gospodarski imperijalizem nacionálnih industrijskih držav dokazuje namreč najbolj, da tudi nacionálne države ne zadoščajo več potrebam produktivnih sil. Ekonomski razvoj nacionálnih industrijskih držav zahteva tuja ozemlja v eksploatacijske svrhe, da se morejo te države ohraniti in razviti. Vsled medsebojne konkurence nacionálnih buržoazij pa pride potem do konfliktov, kot smo jih doživeli v rusko-japonski, zlasti pa v svetovni vojni. Taki konflikti pospešujejo razvoj produktivnih sil, zlasti razvoj proletarijata, ki je poklican, da uniči kapitalistični družabni red in ž njim tudi meščansko državo.

Dočim je avstro-ogrška monarhija ovirala razvoj proletarijata s svojo nacionalistično politiko in tako zabrisala razredna nasprotstva med izkoriščevalci in izkoriščanci, je ustvarilo nacionálno osvobojenje one predpogoje, ki so potrebni, da se zbere proletarijat na eni

strani, meščanstvo na drugi. Proletarijat je orodje zgodovinskega razvoja v smeri proti socializmu. V našem interesu je, da ta razvoj zavestno pospešujemo. Ker pa pomeni nacionálno osvobojenje nujni člen v tem razvoju, je v našem interesu, da ohranimo pridobitve tega osvobojenja pred nevarnostjo habsburškega monarhizma in antantnega kapitalizma.

Milan Lemež.

Oto Bauer: Osem mesecev vnanje politike.

V zbirki »Sozialistische Bücherei« je izšel govor, ki ga je imel s. Bauer v svojem volilnem okraju koncem julija lanskega leta, ko je prepustil vodstvo državnega urada za vnanje zadeve drugim rokam. Svoji vnanji politiki je dal s. Bauer tri smernice: 1. da prekrbi državi kruh; 2. da zabrani vsak konflikt s sosednimi narodi; 3. da ujedini Nemško Avstrijo z Nemčijo.

V ujedinjenju je videl s. Bauer rešitev za Nemško Avstrijo, kateri manjkajo živila, premog in velika eksportna industrija, ki ima takšno zemljepisno lego, da mora postati vazal tujih sil in ki končno vsled partikularizma posameznih dežel ne more živeti življenja velikega naroda. Iz teh razlogov je šlo njegovo stremljenje za tem, da doseže ujedinjenje, ki ga je sklenil tudi provizorični narodni zbor 12. novembra 1918.

Toda to politiko so onemogočile agitacije Habsburgovcev in kapitalistov. Stremljenje monarhističnih krogov gre še vedno za tem, da zopet upostavijo monarhijo, dočim so delovali kapitalistični krogi radi tega proti priključitvi, ker so bili mnenja, da bo Nemčija finančno grozno obremenjena in da bo antanta z Nemško Avstrijo milejše postopala, če ostane sama. Saint-Germainski mir je dokazal sicer nasprotno, ali ti krogi so v tem miru videli drug dokaz t. j. kako je škodovala politika, ki jo je vodil s. Bauer v smislu priključitve. Kljub temu smatra Bauer, da ta ideja ne bo pozabljena, marveč da postane volja za priključitev vedno silnejša.

Glede razmerja k antantinim silam pravi, da sta bili Anglija in Amerika zelo pravični napram Nemški Avstriji, kateri sta omogočili življenje. Predvsem pa je stremel s. Bauer za tem, da uredi razmerje napram Italiji, da ustvari med obema državama prijateljsko razmerje. Tudi ta poskus se je izjalovil, ker Italija ni hotela pristati na to, da odstopi od svojih, teritorialnih zahtev na Tirolskem. V tem oziru izraža bojazen, da postane lahko to vprašanje preporna točka, ki ima lahko nevarne posledice, če se ga ne reši demokratično.

Francoski krogi so bili veliki nasprotniki s. Bauerja radi njegove politike ujedinjenja in ker so ga imeli za silno nevarnega bolševika.

Glede bolševizma pravi, da ni njegov pristaš, s čimur pa noče reči, da je nasprotnik velikega zgodovinskega procesa socialne revolucije, ki se dogaja na vzhodu. Glede ogrske revolucije je bil mnenja, da se tuji narodi nimajo vmešavati v revolucionarne pokrete.

Ko se je s. Bauer umaknil s svojega mesta, so ugibali na vse plati, kaj je bil povod temu. Nihče ni zahteval, da se mora umakniti; šel je, ker v trenutku ni mogel doseči priključitve k Nemčiji in dobrega razmerja z Italijo. Za delo pa, ki je čakalo vnanjo politiko, pa se ni smatral primernega moža vsled sovraštva, ki si ga je nakopal pri nasprotnikih — zato je šel.

Ker se je vsa Bauerjeva politika osredotočila na vprašanje ujedinjenja z Nemčijo, je razumljivo, da ne najdemo v njegovem govoru nobene točke, ki bi nam razodela, kako si je mislil ureditev s sosednimi narodnimi državami. Smatral je pač to vprašanje podrejenim; za pozitivno ureditvijo ni stremel, bilo mu je predvsem za to, da se je izognil konfliktom. m. l.

Volitve v zapadni Evropi.

Proletariat Anglije, Francije, Italije in Belgije je pred tedni stopil na volišča, mobiliziral je svoje vrste, da pokaže svetu svojo moč in da s svojo volilno propagando razširi med narodom zmisel za cilje socializma.

Posebne važnosti so bile občinske volitve na Angleškem, kjer je dobila delavska stranka v svoje roke 566 občin, dočim jih je imela še l. 1914 samo 39. Ta zmaga pa je tembolj očitna, če primerjamo druge stranke. Tako so dobili konservativci v svoje roke 584 občin, dočim so jih imeli l. 1914 še 1018; liberalci so dobili 130 občin, l. 1914 so jih imeli 257 in neodvisni so dobili 38, l. 1914 so jih imeli 27. Najvažnejši pa je uspeh v Londonu, kjer delavska stranka prej ni imela skoro nobenega upliva. Pri zadnjih volitvah pa so dobili njeni kandidati več glasov kot vsi meščanski kandidati skupaj.

V Franciji je ustvaril Clemenceau volilni red za parlament, ki je povzročil, da je padlo število poslancev od 105 na 55. Kako je sestavljen ta volilni red, najbolje dokazuje dejstvo, da so dobili socialisti l. 1914 na 800.000 glasov 105 mandatov, pri zadnjih volitvah pa na 1.750.000 glasov samo 55 mandatov. Tako so n. pr. dobili socialisti v Parizu s predmestji 265.000 glasov in 10 poslancev, »Nacionalni blok« (meščanstvo) pa je dobil na 380.000 glasov 36 poslancev. Kljub vsem mahinacijam so dobili ujedinjeni socialisti pri zadnjih volitvah 900.000 glasov več kot l. 1914. Pri tem je upoštevati, da so šli socialisti v boj z maksimalnim programom, da se naj Francija pretvori v sovjetsko republiko in da hočejo ščititi Rusko Revolucijo. Parola meščanstva pa je bila naperjena proti bolševizmu. V ostalem so dobili največ glasov radikalci in radikalni socialisti t. j. Clemenceaujeva skupina 144 mandatov, republikanski levičarji 111, progresisti 106 in liberalci 65 mandatov.

Sijajna je bila zmaga socialistične misli v Italiji, kjer so dobili socialisti 161 mandatov. Izmed ostalih strank so dobili liberalci 177 in katoliki 97, ostale mandate so si razdelile druge manjše in neznatne skupine.

V Belgiji so doživeli velik poraz katoliki, ki so dobili samo 73 mandatov, tako da so jih izgubili od zadnjih volitev 26. Socialisti so prišli v novo

zbornico s 70 mandati, od zadnjih volitev so jih pomnožili za 30.

V celi antanti je dosegel levičarski socializem pri zadnjih volitvah veliko zmago. Proletariat antante je šel v boj v znamenju strogega razrednega boja in v imenu idej Ruske Revolucije.

I. m.

SOCIJALIZEM.

Socijalistični pokret v Češko-slovaški.

Odmev s Kremlija in z ruskih poljan je zašel tudi na Češkoslovaško in razdelil duhove v češkoslovaški socialno-demokratski stranki na desnico in levo. Levica, ki ima morebiti četrtino do tretjine pristašev za seboj, se ni odcepila od stranke, kot se je zgodilo to pri nekaterih drugih narodih. Desnico tvori morebiti tudi tretjina strankinih pristašev, ostalo pa koleba kot centrum neodločno sem in tje.

Začetkom oktobra je bila konferenca strankinih zastopnikov. Rezultat konference je nekak kompromis obeh kril, za katerega pa levica ni glasovala. Oficijelna resolucija, v kateri v prvi vrsti protestira stranka proti intervenciji na Ruskem, proglašča za potrebno, da sodeluje stranka do volitev v parlament še nadalje, v vladi in da bo menjala taktiko le ako bi ji meščanske stranke onemogočile sodelovanje. S to zadnjo točko je pustila stranka za vsak primer vrata odprta. Drugače je ta resolucija zelo klavrna, vodena in neodločna.

Vse drugače zvene izjave in resolucije, katere je podalo na konferenci levo krilo (komunisti), ki izdajajo več listov med njimi v Pragi tednik »Sociální demokrat«. Levica poudarja, da kooperacija z meščanstvom v prvem letu republike niti od daleč ne odgovarja nadejam delavstva. Mislilo se je, da bo meščanstvo v zvezi s socialisti izvedlo radevolje najnujnejše reforme v smeri socializacije. Vladni program z 9. januarja je ostal le na papirju. Doseglo se je le malo, ker se meščanstvo upira vsemu, kar diši po socializaciji. Sodelovanje z meščanstvom slabi notranjo pozicijo delavskih zastopnikov, krepí

buržoazijo v njenem odporu in vede k brezpomembnim kompromisnim uspehom. Zastopniki socialno demokratske stranke v vladi so se kompromitirali z marsikaterim vladnim ukrepom, ki ne bi prenesel demokratske ali pa socialistične kritike. Socialno demokratski ministri so bili primorani sodelovati pri persekuciji lastnih sodrugov. (Pod pretezo, da so bili v zvezi z madjarskimi komunisti, je zaprtih namreč že od junija več strankinih pristašev). Socialno demokratski ministri so do gotove meje sokrivci znanega napada češkoslovaške armade na madjarsko sovjetsko republiko. (Češki nacionalisti, imperijalisti in psevdosocialisti so natvezili takrat svetu, da so madjarski komunisti napadli češkoslovaško državo. Ampak v resnici je bila stvar ravno narobe. Češkoslovaške čete so prekoračile v smeri na Budim-Pešto že za 30 do 40 km demarkacijsko črto, ki jo je potegnila antanta itak na korist Češkoslovaške, ko se je začela v začetku uspešna protiofenziva rdeče armade). Buržoazija skuša med drugimi mahinacijami potvoriti ustavo, vpeljati nedemokratsko disciplino in protisocialistično propagando v armadi, se poslužuje preživelih, nedemokratskih zakonov bivše Avstrije ter hoče uvesti zopet diktaturo meščanstva. Delavstvo ne more zaupati polovičarskim reformam. Skrajni čas, da se delavstvo prebudi iz pijanosti narodnega navdušenja ter izvede svojo zgodovinsko nalogo.

Posebna izjava levega krila se obrača seveda tudi proti intervenciji na Ruskem ter pozdravlja češkoslovaško sibirsko armado, ki se ni dala preslepiti od hinavskih slavonspevov češkoslovaških nacionalistov in imperijalistov in ki je odklonila sodelovanje pri protirevolucionarnem boju reakcije.

Levica zahteva zato, da odstopijo socialno demokratski ministri. Ljudstvo pa naj odloči tedaj, ako ne bi hotela vlada v gotovem roku slavnostno proglasiti, da smatra za nujno in potrebno, da se odstrani zasebnokapitalistično gospodarstvo in da hoče ustvariti socialistično republiko.

Glede socializacije je predložila leвица posebno resolucijo, ki nenavadno ostro in jasno določuje pojem socializacije. Zato naj slede najvažnejši odlomki v dobesednem prevodu

Cilj socialno demokratične stranke naj bi bil po mnenju levice socialistična republika. Zato je treba začeti takoj s podružabljenjem vseh proizvodjalnih sredstev. Popolna socializacija je možna in nujna.

»Odklanja vsako lažisocializacijo in protestira proti potvori socializma s pojmi, ki nimajo s socializmom nič skupnega. Tako n. pr. se družabne reforme ne morejo smatrati za socializacijo. Te pomenijo le zboljšanje razmer delavskega razreda, a ne njegovega osvobojenja. Ravno tako ni socializacija soudeležba delavstva pri dobičku, razdelitev premoženja bogatinov, soudeležba delavstva pri upravi podjetij in soudeležba delavcev pri akcijah«.

»Socializacija tudi ni poddržavljenje samo na sebi, ali pa podružabljenje produkcijskih sredstev, če ostanejo delavci le uslužbenci teh podjetij in nimajo na upravo nobenega vpliva ali pa, ako je poddržavljenje izvedeno le v nekaterih podjetjih, medtem ko vlada pri drugih še kapitalistični proizvodjalni sistem. Končno ni socializem sindikalizem sam na sebi, t. j. oni način produkcije, kjer so posamezna podjetja ali posamezne stroke proizvodjanja last delavstva in uslužbencev dotičnih podjetij in kjer ni celokupna družba (občina, dežela, narod, država) niti lastnik, niti upravnik. Take zadruga (konsumne in proizvodjalne) ne pomenijo socializacije, ker so v teh primerih lastniki proizvodjalnih sredstev le posamezne skupine državljanov in ker konkurenca ni izključena«.

»Socialističen je le tak proizvodjalni sistem, v katerem je vsaka zasebna lastnina proizvodjalnih sredstev posameznikov ali pa posameznih skupin popolnoma izključena in kjer je lastnik celokupna družba. V takem socialističnem družabnem redu izvršujejo upravo podjetij delavci, uslužbenci in uradniki, ampak ne po lastni volji,

temveč vse gospodarstvo vodi sistematično centrala po celokupni družbi v ta namen, da se odpravi anarhija v gospodarstvu in da se razdeljujejo produkti sistematično, po statističnih ugotovitvah, tako da bi vse gospodarstvo zadoščalo potrebam, a ne bi služilo profitu kapitalističnih lastnikov proizvodjalnih sredstev. Družba bi postala gospodar proizvodjanja«.

»Socializacija je vprašanje moči. Predpogoj da se izvede je, da se proletarijat polasti državne moči. Socializacijo realizira lahko le delavski razred, ki doseže svoj cilj samo po dveh potih: z lastno inicijativo in z zakonodajo«.

Glede zakonodaje zahteva leвица ustanovitev socializacijskega urada, ki naj bi podružabil vsa bančna, industrijska in zemljedelska podjetja. Urad naj bi bil sestavljen iz zastopnikov delavskih strokovnih in konsumnih organizacij ter iz zastopnikov narodnogospodarske in socialistične vede. Velika podjetja se naj razlaste brez odškodnine. Dosedanjim lastnikom se dovoli prispevek, zadosten za dostojno preživljanje njih rodbin in dobro vzgojo njih otrok.

To je stališče komunistične levice češkoslovaške socialno demokratične stranke. Kako se bo položaj v stranki nadalje razvijal, bo pokazala bodočnost.

Pojav levice je razburil že spomladi dva skrajna desničarska voditelja (Modračka in Hudeca) tako, da sta izstopila iz stranke in ustanovila novo »stranko delavnega ljudstva«, ki se imenuje tudi stranka »naprednih socialistov«. Navadno so vse stranke, ki same sebe označujejo kot napredne, v resnici konservativne. In tako je tudi pri tej stranki.

Ta strančica, o kateri je težko reči, da se bo obdržala, je bila zgrajena na kričavem in razgrajajočem pobijanju komunističnih idej in diktature. S tem je delala stranka v svojem revnem dnevniku »28. říjen« in v tedniku »Socialističké Listy« le reklamo za komunizem, ki je našel med delavstvom ravno toliko simpatij kot ona sama v meščanskih, reakcionarnih krogih. Stranka »napred-

nih socializistov« je zahtevala, da socialno demokratična stranka ostro obsodi nazore in stremljenja levice in da jo izključi iz stranke. To se ni zgodilo. Zato napada tudi zmernejše elemente v socialno demokratični stranki. Tudi glede socializacije zavzema stranka svoje posebno stališče. Smatra namreč združništvo za edino zveličavno obliko socializacije. Zato se imenuje tudi »združni socializisti«.

Valovi komunističnih idej pa se niso dotaknili samo češkoslovaške socialno-demokratične stranke, temveč tudi češkoslovaške socialistične stranke, ki se rekrutira iz bivših narodnih socialcev, realistov in anarhistov. Tudi v tej stranki se je pojavila radikalna levica, katero tvorijo večinoma intelektualci. Program te stranke, ki zavzema sedaj po številu pristašev tretje mesto (češke stranke se vrste sedaj sledeče: socialni demokratje, agrarci, socialisti, klerikalci, narodni demokrati itd.), je silno voden, nejasen in neodločen. V njej je polno elementov, ki so socializisti samo po imenu. Iz predvojnne dobe je ostalo v tej stranki še mnogo nacionalizma, katerega tudi desnica socialno demokratične stranke ni popolnoma prosta. Skušajo na vse mogoče načine spraviti nacionalizem v sklad s socializmom in internacijonalizmom, pa se jim seveda neče posrečiti. Isto je zapaziti tudi pri Modračkovi skupini.

Glede narodnostnega vprašanja stoji le komunistična skupina na stališču brez-pogojne samoodločbe narodov. Vse druge socialistične skupine so v toliko, v kolikor se še niso znebile človeško družbo razdirajočih idej in tendenc nacionalizma, demokratičnemu principu samoodločbe bolj ali manj neprijazne ali pa celo nasprotne. Ta pojav je zapaziti tudi pri nekaterih drugih narodih.

Vse te skupine so organizirane danes v treh strankah, ki tvorijo socialističen blok. V njem so zastopane vse smeri, od navadnih reformistov do radikalnih komunistov. Ena se zadovoljuje s počasnimi socialnimi reformami, druga ima pomisleke glede socializacije zemlje, tretja zopet odklanja kategorično vsako

nedemokratično metodo v svrhu realizacije gospodarske in s tem vsesplošne demokratizacije. Od vseh sedanjih skupin ima danes najbolj točen načrt, najbolj jasno označen cilj in najbolj ostro začrtano pot komunistično krilo stranke.
H. P.

Socializacija premoga v Nemški Avstriji.

Produkcija premoga v Nemški Avstriji je malenkostna. V poštev prideta samo revirja Gradec-Köflach in Wolfs-egg-Trauntal, ki dasta mesečno 150.000 ton malovrednega rjavega premoga. Mesečna potreba pa dosega 1,1 milijona ton. Produkcija dosega komaj 13% mesečne potrebe, 87% mora Nemška Avstrija uvažati, v prvi vrsti iz Češke in Nemčije.

Vsled tega stanja hoče Nemška Avstrija socializirati poleg produkcije tudi ves uvoz in izvoz premoga kakor tudi vso trgovino in razdelitev na konzumente.

V to svrhu je ustanovila Nemška Avstrija posebno državno premogovno centralo, ki se imenuje: »Deutschösterreichische Kohlenhandels-gemeinschaft G. W. A.«. Ta centrala ima naslednja pooblastila:

1. Da prevzame proti primernemu plačilu premog, produciran v Nemški Avstriji.
2. Izključna pravica do uvoza in izvoza.
3. Smotrena razdelitev premoga med konzumenti.
4. Pospeševanje gospodarske uporabe premoga.

Vrhovno upravo te centrale vodi posebni upravni odbor, ki sestoji iz 22 članov (5 državnih uradnikov, 2 gospodarska izvedenca, 4 zastopnikov dežel, po en zastopnik mesta Dunaja in kmetijskih zvez, po 2 zastopnika producentov premoga in konzumentov premoga).
M. L.

Dr. Oto Bauer: Pot k socializmu.

Priredil Filip Uratnik. Izdala »Slovenska Socialna Matica« v Ljubljani 1919. 32 strani, cena 2 K.

Potreben, koristen spis, ki kaže praktično pot k socializmu kot posledico smotrenega dela, da zidamo na temelju danih predpogojev, a ne na

razvalinah vsega, kar si je pridobil človek, narod s trdim gospodarskim in umskim delom v dolgih desetletjih.

Naj bi po lepi študiji segalo slovensko delavstvo in razumništvo, da spozna pravi cilj socializma in sredstva, ki vodijo do njegove uresničitve!

Pri vprašanju razlaščenih veleposestev, ali se naj dajo kmetom in poljedelskim delavcem v last ali samo v najem, zagovarja pisatelj t. zv. dedno najemno pravo, ki ga drugi zopet pobijajo, n. pr. Dragiša Lapčević v spisu »O agrarskem problemu« (Sarajevo, 1919. str. 84—86). Po njih ugovorih tak najemnik ne more dobiti cenega kredita, ne more nobene parcele prodati ali kupiti druge, ne more menjati svojega poklica, skratka: tak zakupnik je gospodarski in politični suženj, ki ga izigravajo vlada in politične stranke...

D. L.

GOSPODARSTVO.

Gospodarski razvoj Japonske med vojno in njene socialne prilike.

Japonska s svojimi kolonijami (Korea, Formoza, Peskadori, Japonski Sahalin, Kvantung) obsega ozemlje, ki v svoji razsežnosti dosega prejšno Avstro-Ogrsko z Bosno in Hercegovino, glede števila prebivalstva pa prekaša Nemčijo.

Vsled pritiska od zunaj so Japonci odprli deželo svetovnemu prometu šele l. 1854, ali že l. 1887 se je pričela dežela industrijalizirati. Ustanovitev tvornic je vzela država sama v roke. Pozneje se je pričel udeleževati tudi zasebni kapital. Leta 1897 so Japonci zamenjali srebrno z zlato vrednoto. Préd industrijalizacijo je bilo glavno eksportno blago: svila, čaj, baker, zlato, papir, bambus, keramični izdelki in kurijozitete. Do l. 1908 je industrijalizacija že tako napredovala, da je padlo kmetiško prebivalstvo na 60%. Vnanja trgovina je znašala:

l. 1893: 178 milijonov jenov

l. 1903: 606 $\frac{2}{3}$ » »

Do leta 1914 je bila trgovska bilanca vedno pasivna, vrednost uvoza je bila vedno večja kot vrednost izvoza. V letih 1896—1904 je znašala pasiva letno povprečno 44 milijonov jenov.

Kolonija Formoza je postala za Japonsko sladkorna dežela. Dočim je znašala produkcija l. 1903 še samo 58 milijonov kinov, je narastla l. 1911 na 450 milijonov, tako da je postala Japonska v tem pogledu neodvisna od vnanjega uvoza. Poleg tega daje Formoza velike količine riža, čaja in kafe.

Med svetovno vojno se je mogla Japonska mirno posvečati gospodarskemu življenju. Vojne izgube so bile le neznatne. Dočim so bile evropske države prisiljene, da so uvedle tekom vojne razne omejitve glede uvoza in izvoza, tega ni bilo treba Japonski, ki je pustila popolno prostost svoji trgovini.

Prepoved izvoza gotovih izdelkov iz Evrope je povzročila veliko pomanjkanje blaga na vzhodno azijskih trgih, ki so se naravno obračali sedaj na Japonsko. Poleg tega je postala Japonska važna tranzitna točka v vzhodni Aziji. To veliko povpraševanje po blagu je imelo za posledico, da se je silno dvignila eksportna trgovina in z njo je šla roko v roki intenzivna industrijalizacija dežele. Tekom vojne se je investiralo v industrijo čez 5 milijard jenov, t. j. 14 milijard frankov, ustanovljenih je bilo 14.000 tovarn vsake vrste, ki so izdelovale zlasti vojne potrebsčine. Te tovarne so bile ustanovljene s kapitalom 440 milijonov jenov in z okroglo 270.000 delavci. Razen tega je narastlo število delavstva v ostali industriji za 160.000 oseb.

Koncem marca 1919 je bilo stanje tovarn:

6273 tekstilnih s 193.862 delavci
4657 strojnih s 118.813 »
3218 kemičnih s 59.915 »
3067 alkoholnih s 14.543 »
3240 raznih s 42.296 »
116 specijelnih s 12.859 »

skup 20.571 tovarn s 442.288 delavci.

Leta 1913 je Japonska izvozila blaga v vrednosti 552.316 jenov, l. 1918 pa v vrednosti 1.962.667 jenov t. j. za 1.410.291 jenov več kot l. 1913.

Trgovska bilanca izkazuje:

l. 1914 prebitka 176 milijonov jenov,
l. 1917 » 568 » »
l. 1918 » 300 » »

Da je prebitok iz leta 1918 padel napram onemu iz leta 1917, vzrok temu leži v tem, da azijski trgovci koncem leta 1918 niso več oddajali vseh svojih naročil Japonski, marveč so pričakovali ponudb iz Evrope, poleg tega pa je odpadel že ves ruski trg.

Med izvoznim blagom zavzema najvažnejše mesto bombažovo blago, ki je šlo na Kitajsko, v angleško in holandsko Indijo in na Filipine. Poleg tega se je izvozila ogromna množina »habutaja« (tkanina iz bele svile). Cvetela je zlasti produkcija papirja vsake vrste, porcelanastih predmetov, volnenega blaga, vžigalic, pisalnih potrebščin in pohištva.

Japonska je zalagala s svojimi produkti tudi južno Afriko, Avstralijo, Ameriko in Egipt. Izmed evropskih držav sta kupovali Francija in Anglija potrebščine za armado. Statistično stoji v izvozni trgovini na prvem mestu Azija, potem Severna Amerika in končno Evropa.

V kako ugodnem gospodarskem stanju se nahaja Japonska, kaže tudi njen proračun za upravno leto 1919-1920 (upravno leto se pričinja s 1. aprilom), ki izkazuje 137,281.358 jenov prebitka. Med vojno je Japonska posodila Rusiji 500, Angliji 180 in Franciji 50 milijonov jenov.

Deset let po prvih pričetkih industrijalizacije se je pojavilo tudi delavsko gibanje, ki se je javljalo v mezdnih bojih, štrajkih in uporih. Znamenit je zlasti uspešen štrajk železniških strojevodij l. 1898. Ideje socializma so se pričele širiti med delavstvom, intelektualci so jih prinesli iz Nemčije in Amerike. V listu »Delavski svet« je imelo delavstvo svojega zagovornika. Vlada je stala začetkoma nevtralna na strani, pozneje pa je celo gibanje siloma zatrla. Toda že leta 1907 je znova splamtelo delavsko gibanje vsled slabih gospodarskih in socialnih razmer. Izbruhnili so štrajki v rudnikih. Najhuje je bilo ob priliki štrajka v bakrenem rudniku v Ashio. Vlada ga je z orožjem potlačila in delavstvo je zabredlo v še hujske trpljenje. Mesca februarja 1908 so si delavci ustanovili socialistično društvo,

ki je pričelo svojo propagando s tem, da je opisovalo žalostne in obupne razmere delavstva.

Industrijski obrati v Japonski delajo noč in dan brez prestanka, delavstvo se menja le dvakrat dnevno. Večina delavcev dela po 14 ur na dan, nedeljskega počitka ne poznajo. Zakonov o delavskem varstvu Japonska ne pozna. Imajo sicer nek zakon iz l. 1911, toda ta je samo imenom varstveni zakon, v resnici pa pripušča nočno delo žensk in otrok, pripušča delo otrok pod 12 leti, delavnik določa na 12 ur, pripušča pa v prvih petnajstih letih veljavnosti zakona še 14 urno delo. Mezde delavcev se še danes gibljejo med dnevnim povprečjem pol jena t. j. 1 frank 40 centimov in le redkokedaj doseže delavec dva jena dnevno t. j. 5 frankov 60 centimov. Vsled teh nizkih mezd strada delavstvo in se tudi kulturno ne more dvigniti. V svoji nevednosti ostaja cen eksploatacijski objekt in velika nevarnost za ameriškega delavca v njegovem boju proti kapitalističnemu izrabljanju.

M. L.

Bogastvo Alzacije-Lorene

Alzacija-Lorena, ta obljubljena dežela za industrijo, ki jo je izgubila Francija leta 1871, je pomagala v pretežni meri ustvariti nemško veleindustrijo. Danes je ta dežela zopet spojena s Francijo. To ozemlje nosi v sebi ogromna bogastva.

Izmed rud prevladuje železo. Leta 1913 je producirala nemška Lorena 24 milijonov ton železne rude, cela Nemčija pa 28,6 milijonov ton letne produkcije v lastnih rudnikih. Rezerve na železni rudi računajo v tem delu Lorene na 1770 milijonov ton.

V Francoski Loreni sta znana zlasti kraja Bricy in Zongvy, kjer kopljejo železno rudo, katera kraja so hoteli dobiti v svojo posest nemški velekapitalisti. V Francoski Loreni so producirali l. 1913 19,5 milijonov ton od 21 milijonov, ki jih je producirala cela Francija. Lorena sama daje $\frac{1}{3}$ cele svetovne produkcije železne rude. Rezerve v Francoski Loreni računajo na 2400 milijonov ton, rudarjev je bilo tam zaposlenih l. 1913

12.300. Lorena je torej producirala leta 1913 skupno 40,5 milijonov ton, rezerve znašajo 4170 milijonov ton.

Poleg tega ima nemška Lorena velike rudnike za črni premog. Rezerve računajo na 12.500 milijonov ton.

Z Alzacijo pridobi Francija petrolejske vrelce, ki dajo letno 50.000 ton. Za Francijo je to velike važnosti, ker dosedaj ni imela takih vrelcev ne doma in ne v kolonijah.

Tekom svojega ogromnega gospodarskega razvoja si je Nemčija razvila skoroda monopol za kemično industrijo. Temelj tej industriji ji je dal kali, ki ga je imela lahko rečemo edino Nemčija. Vsled tega si je ustvarila monopol za kali-industrijo. Našli so kali tudi v Španiji, ali tam se ta industrija še ni mogla razviti. Z izgubo Alzacije pa izgubi Nemčija monopol za kali, ker v Alzaciji so našli deset let pred vojno ogromne množine kalija. Rezerve računajo na 2000 milijonov ton.

Poleg teh industrijskih surovin ima Alzacija tudi zelo razvito tekstilno industrijo, ki predeluje volno in bombaž. Bombaževe predilnice imajo 2 milijona vretencev (proti 7.570.000 cele Francije), 46.000 mehaničnih stotev (140.552) in 160 tiskalnih strojev (130).

Predilnice za volno imajo 568.000 vretencev in 10.000 stotev.

Ako pogledamo v poljedelsko produkcijo vidimo sledeče številke: Žita se je pridelalo leta 1913 238.048 ton, krompirja 1.266.463 ton, krme 1.137.786 ton, hmelja 1120 ton in vina 180.742 hl.

Konjev je štela dežela 136.884, govede 522.915, prešičev 430.755, ovac 45.654, perutnine 2.888.248.

Ali ostane ta dežela sedaj pri Franciji, ali se ne bo zopet vnel boj za njo med tema stoletnima rivaloma znova? Nemčija se bo težko odrekla tej deželi, če ostane kapitalistični sistem v veljavi še v daljni bodočnosti.

M. L.

Produkcija črnega premoga v Nemčiji.

Produkcija je dosegla leta 1913 s koksom vred 191,5 milijonov ton, leta 1918 je padla na 161,5 milijonov ton. V prvem četrtletju 1919 je dosegla produkcija 29 milijonov ton, kar bi značilo

za celo leto 116 milijonov ton. Za prihodnja leta je računati v Nemčiji letni upadek produkcije napram mirnemu času s 30%, t. j. letna produkcija 130 milijonov ton. V to produkcijo pa je všteti tudi premog iz saarske kotline in iz gornje Slezije.

Saarski revirji so dali letne produkcije 17 milijonov ton. Ti premogovniki preidejo po sklepih versajske konference za 15 let v last Francije. Premogovnike bo upravljala posebna mešana komisija, sestojeca iz enega Francoza, iz enega Nemca saarske kotline in iz treh članov drugih dežel. Ta komisija bo odgovorna zvezi narodov. Po 15 letih bo potem odločil plebiscit, če se saarska kotlina zopet priključi Nemčiji.

Premogovniki gornje Slezije spadajo v ozemlje, o katerega pripadnosti bo odločil plebiscit. Po ljudskem štetju je večina prebivalstva poljska, toda ti Poljaki so narodno malo zavedni. Ozemlje je bilo pod nemško oblastjo že od 12. stoletja.

Leta 1913 je izvozila Nemčija 328 milijonov ton črnega premoga. Vsled izgube Alzacije-Lorene se zmanjša lastna potreba Nemčije za 20%, tako da bi potrebovala za lastno rabo 116 milijonov ton na leto.

Že samo z izgubo saarske kotline Nemčiji ne preostane premoga za izvoz. Stem pa bo najbolj udarjena Nemška Avstrija, kamor je šlo 40% nemškega izvoza.

M. L.

Trgovska mornarica Nemčije in versajski mir.

Po določitih versajškega mira mora Nemčija izročiti antanti skoro vso trgovsko mornarico t. j. ladje nad 1600 ton, polovico tonaže ladij med 1000 in 1600 tonami in eno četrtno ladjevja za ribji lov. Razen tega mora postaviti Nemčija v svojih ladjedelnicah na zahtevo aliiranih vlad in na njih račun skozi pet let največ 200.000 ton ladjevja. Končno mora še izročiti 20% svojega rečnega ladjevja.

Ob izbruhu svetovne vojne je obsegalo nemško brodogradništvo 5,6 milijonov bruto ton. Danes se plačuje ena tona po 500 zlatih mark. Antanti izročena tonaža

predstavlja danes vrednost 2 $\frac{1}{2}$ milijard zlatih mark.

Od vse trgovske mornarice ostane Nemčiji 3755 malih ladij v obsegu 725.000 bruto ton.

Nemške ladjedelnice so danes zmožne postaviti na leto $\frac{1}{2}$ milijona ton ladjevja, dočim so bile zmožne leta 1900 samo za postavitev 200.000 ton. Tehnično bi bila Nemčija zmožna si postaviti svoje ladjevje v enem desetletju. M. L.

KULTURA.

Ignacij Borštnik.

V septembru lanskega leta je umrl v ljubljanski deželni bolnici Ignacij Borštnik, poleg A. Verovška največji slovenski, morda najboljši jugoslovanski igravec sploh. Bil je eden onih, pri nas tako redkih ljudi, ki jim je gledališka umetnost res življenska potreba in ki je svoj poklic smatral za nekaj višjega, rekel bi skoro nekaj svečeniškega. Borštnik je bil v resnici svečenik Talijin. Za gledališče je živel in trpel, zanj je umrl.

Rojen je bil Ignacij Borštnik v Cerkljah pri Kranju dne 11. julija 1858. Študiral je med drugim tudi na dunajskem konzervatoriju, kjer se je določila smer vsega njegovega bodočega igralskega ustvarjanja. Leta 1884, komaj šestindvajsetleten je prišel v Ljubljano in prevzel vodstvo dramske šole, obenem pa tudi režijo ljubljanske drame. Kot glavni režiser je ostal v Ljubljani nato celih enajst let, dokler ga niso leta 1894 angažirali na zagrebško gledališče, kjer je ostal vse do zadnjega. Lansko leto je prišel kot stalen gost nazaj v Ljubljano, da nam uredi in vodi našo novorojeno dramo. Obenem je prevzel drugo, nič manj važno nalogo, da nam ustanovi dramski šolo na novoustanovljenem glasbenem konzervatoriju. In tu ga je čakalo toliko važnih in nujnih nalog, da nam šele danes, ko ga ni več med nami postaja jasno, kaj bi bil on lahko dosegel kot vzgojitelj in učitelj našega igralskega naraščaja.

Borštnikov repertoar je bil bogat. Igral je z enakim ognjem karakterne junake, intrigante in moderne junake

čisto psiho-patološkega značaja. Celo ljubimске vloge je igral z velikim zanosom in enakim umetniškim ognjem. Ustvaril je na odru nekaj stotin figur, markantnih in do zadnje posameznosti izpiljenih, tako da je silno težko dognati, s katero je dosegel svoj višek. Njegove zmožnosti so bile tako vsestranske, da ga ni bilo dramskega dela, ki je prišlo na oder in v katerem Borštnik ne bi bil igral glavne ali vsaj ene glavnih vlog. Kreiral je kralja Riharda III. in Shylocka, z istim temperamentom in isto sugestivnostjo pa je podal Hauptmannovega »Voznika Henschela« in Strindbergovega »Očeta«. Bil je velik kot Shakespearjev »Jago«, nič manjši pa v vlogi »Kantorja« in »Jakoba Rude«. Posebno v teh dveh Cankarjevih junakih se je pokazal velikega mojstra in finočutnega interpreta slovenske psihe. Malo pred smrtjo je nastopil v »Očetu«. Igral ga je z vso svojo dušo, z vsem svojim telesom. Ko smo oni dan videli zopet prvič od lanske jeseni to grozno in v svoji vehementni tehniki nedosežno delo velikega Nordijca, smo šele videli vso težo te nenadomestljive izgube. In spoznali smo, da smo mu včasih morda delali krivico, ko smo mu očitali rutino in patos. Kajti ta rutina (pa le poredkoma šablonska!) je bila le zunanost, patos njegov iskren in plemenit. To so bile pač posamezne efektnosti, ki se jim noben igravec ne more zlepa ubraniti, malenkostne koncesije občinstvu, a njegovo bistvo je ostalo vselej umetniško in samosvoje. Bil je velik mojster, izmed nižin našega gledališča je kipel kvišku kakor orjak. Za njegovo umetniško dušo je značilno, da je napisal celo vrsto pesmi, predvsem lirične vsebine.

Prišel je v domovino umret. Umret ob času, ko se je hotela naša drama prebuditi iz petletnega sna. Kakor je zatisnil Ivan Cankar svoje oči ravno ob času narodnega prerojenja, tako je odšel tudi Ignacij Borštnik takrat, ko bi ga bili najbolj potrebovali. Naj ne zatone njegovega imena svetli spomin med nami!

l. a.

Splošno kreditno društvo v Ljubljani

registrovana zadruga z omejeno zavezo

sprejema **hranilne vloge** vsak delavnik
od 8. do 13. ure in jih obrestuje po čistih

4%

Rentni davek plača društvo iz svojega. Obresti se kapitalizirajo polletno. Večje in stalne vloge se obrestujejo po dogovoru. **Posojila** daje svojim zadružnikom proti vknjižbi, na osebni kredit proti poroštvu ali zastavi vrednostnih papirjev. Menice se eskomptujejo po bančni
:-: obrestni meri. :-:

Edini, res delavski denarni zavod.

V založbi

„Slovenske socijalne matice“

so izšle doslej naslednje publikacije:

Bezruč: **Šlezke pesmi**, vez. K 7.—

O. Bauer: **Pot k socializmu**, K 2.—

Demokracija I. letnik; dobiti je še
samo posamezne številke.

Demokracija II. letnik, K 10.—

Cene se razumejo brez poštne.

Naročila sprejema:

„Slovenska socijalna matica“ v Ljubljani,
poštni predal 91.

Nakupovalna zadruga

za konzumne in produktivne zadruga in zavode

r. z. z o. z. v Ljubljani

Aleksandrova ulica 5

priporoča svojim članom

nakup najrazličnejšega blaga!